

УДК 82-027.63:376“364”

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2025-2-6>

**Альона Романівна ТИЧІНІНА,**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури,  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
E-mail: [a.tychinina@chnu.edu.ua](mailto:a.tychinina@chnu.edu.ua)  
ORCID: 0000-0001-6316-2005

## ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

**Анотація. Вступ.** Мілітарний дискурс літератури репрезентує війну як катастрофу, що провокує колективну екзистенційну кризу, здатну радикально деформувати світогляд. Її наслідком стає зміна культурної епістемі, що фіксується в мистецтві через нові образи, теми й наративи. У контексті повномасштабної інвазії в Україні література відіграє важливу роль у формуванні ціннісної чутливості до Іншого – ключової умови інклюзивного континууму.

**Мета дослідження** – виявити інклюзивний потенціал новели Джерома Девіда Селінджера «Чудовий день для риби-бананки» (1948) у формуванні нової етики сприйняття Іншого в умовах війни. Аналіз здійснено з урахуванням актуальної рецепції тексту здобувачами вищої освіти (слухачі курсу «Інклюзивна література в освітньому процесі», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича).

**Наукова новизна.** У статті проаналізовано новелу Дж. Д. Селінджера «Чудовий день для риби-бананки» як показовий зразок зарубіжної літератури з огляду на її інклюзивний ресурс. Дослідження продемонструвало, що образ Сеймура, військового з ПТСР, постає уособленням суб'єкта, виключеного з родинного та соціального простору. Встановлено, що три епізоди новели демонструють різні типи свідомості поствоєнного часу, відмінні у сприйнятті інакшості Сеймура, а саме це страх і сегрегація, пасивна толерантність і прийняття, інклюзія, емпатійна комунікація та неможливість адаптації. Акцентовано, що оповідач описує травму не прямо, а опосередковано, через поведінку головного героя та непрямі свідчення його оточення. Таким чином, автор фокусує рецептивну увагу читача на психологічних контурах травми, відтворюючи деструктивний стан «внутрішньої війни», що триває після фізичної і зрештою знищує людину.

**Висновки.** Літературні наративи не лише репрезентують інклюзивні цінності, а й створюють простір співіснування інакшостей, пропонуючи моделі життя в умовах травми. Інклюзивний потенціал новели Селінджера полягає також і у відмові від остаточних оцінок: оповідач лише фіксує розриви, напругу нерозуміння, залишаючи рецептивну свободу читачеві. У горизонті очікувань сучасного сприймача текст формує аперцепційний фон для каратису, глибшого розуміння травматичного досвіду, істинної інклюзивності.

**Ключові слова:** інклюзія, інклюзивна література, Інший, ідентичність, війна, травма, наратив.

**Alyona Romanivna TYCHININA,**  
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,  
Associate Professor at the Department of World Literature and Theory of Literature,  
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University  
E-mail: [a.tychinina@chnu.edu.ua](mailto:a.tychinina@chnu.edu.ua)  
ORCID: 0000-0001-6316-2005

## FOREIGN LITERATURE AS A TOOL FOR FORMING THE VALUES OF AN INCLUSIVE SOCIETY IN THE CONTEXT OF WAR

**Abstract. Introduction.** This study examines the role of foreign literature in fostering an inclusive society, particularly amidst armed conflict. The militarized discourse within literature frequently depicts war as a catastrophic event, precipitating a collective existential crisis that profoundly alters individual and societal worldviews. This upheaval often results in a shift in cultural epistemes, which subsequently manifests in artistic expressions through novel themes, imagery, and narratives. In light of Russia's full-scale invasion of Ukraine, literature has assumed a critical role in cultivating value-based sensitivity towards the Other – an indispensable condition for establishing an inclusive society.

© А. Р. Тичініна, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

*The present study aims to elucidate the inclusive potential of J.D. Salinger's short story "A Perfect Day for Bananafish" (1948) in shaping a new ethics of perceiving the Other during wartime. The analysis draws upon contemporary receptions of the text by students enrolled in the "Inclusive Literature in the Educational Process" course at Yurii Fedkovych Chernivtsi National University.*

**Scientific novelty.** *This article analyzes Salinger's short story as a salient example of foreign literature possessing significant inclusive potential. The study demonstrates that the character of Seymour, a war veteran afflicted with PTSD, embodies an individual marginalized from both familial and societal spheres. The narrative's three distinct episodes reflect varied modes of post-war consciousness concerning Seymour's otherness: ranging from fear and segregation to passive tolerance, and culminating in instances of acceptance, empathetic communication, and the ultimate inability to adapt. The narrator eschews direct descriptions of trauma, instead conveying it indirectly through Seymour's behavior and the mediated perceptions of other characters. This narrative strategy directs the reader's attention to the psychological dimensions of trauma, depicting a destructive state of «inner war» that persists beyond physical conflict and ultimately leads to the individual's disintegration.*

**Conclusions.** *Literary narratives not only represent inclusive values but also create discursive spaces for the coexistence of otherness, offering readers situational paradigms for navigating traumatic conditions. The inclusive potential of Salinger's story further resides in its deliberate refusal to proffer definitive judgments; the narrator merely records disconnections and the palpable tension of misunderstanding, thereby granting the reader interpretive autonomy. Within the contemporary reader's horizon of expectations, the text constructs an apperceptive foundation for catharsis, facilitating deeper insight into traumatic experience and fostering the cultivation of genuine inclusivity.*

**Key words:** *inclusion, inclusive literature, Other, identity, war, trauma, narrative.*

**Вступ.** Війна постає тією екзистенційною ситуацією, що спроможна змінити світобачення всіх, кого вона торкнулася, та загалом модифікувати епістему. Йдеться про аксіологічну матрицю, яка визначає рецептивну оптику суспільства у визначений історичний час, що оприявнюється, простуючи за М. Фуко, через співвідношення «слів і речей». Такий досвід можна простежити на прикладі багатьох завершених військових конфліктів, як-от Тридцятирічна війна (1618–1648), Наполеонівські війни (1792–1815), Перша світова війна (1914–1918), Друга світова війна (1939–1945), Балканські війни (1912–1913), В'єтнамська війна (1955–1975) та ін. Російсько-українська війна, безумовно, змістила фокус в інтерпретації явищ культури, історії, цінностей і самої людської онтології. Особливо важливою постає у такому разі увага до постаті Іншого – визначальної призми в побудові інклюзивного суспільства, що стає одним із індикаторів реалізації Цілей сталого розвитку [6]. Переконані, що мистецтво слова є значущим інструментом формування цінностей інклюзивної культури в мілітарних умовах, оскільки, приміром, зарубіжна література, акумулює наративи воєн і зберігає пам'ять пережитих травм. Цим зумовлюється актуальність запропонованої розвідки. Дослідження базується на результатах рецептивного експерименту, об'єктом якого стала новела американського автора з досвідом війни – Девіда Джерома Селінджера (1919–2010) «Чудовий день для риби-бананки» (*A Perfect Day for Bananafish*, 1948).

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наша розвідка виступає фрагментом міждисциплінарного проєкту «На шляху до інклюзивного суспільства: терапевтично-компенсаторна функція мистецтва та релігії у контексті воєнного часу», що виконується в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича протягом 2025–2027 рр. (Державний реєстраційний номер: 0125U000929; наукові керівники – І. Горохолінська та А. Тичініна). У ньому важлива роль відводиться зарубіжній літературі як інструменту формування цінностей інклюзивного суспільства в умовах війни, що досі не було предметом окремого дослідження. Переконані, що художній образ поряд з естетичною, виховною, комунікативною та рецептивною функціями спроможний реалізовувати й терапевтично-компенсаторну місію [9, с. 42]. Однак ми враховуємо методологічний фокус представників Disability studies у процесі інтерпретації образів персонажів людей із певними інтелектуальними, когнітивними, психічними чи фізичними дисфункціями [3]; описану З. Лутфія та Н. Бартлетт динаміку інклюзивних суспільств «видимість – увага – доступ до соціальних взаємодій – права та ресурси для повноцінної участі в суспільстві» [12]; модель репрезентації інклюзивного викладання та навчання без дискримінації Л. Гвен [11, с. 13]; «класичну» схему трансгресії інклюзивного суспільства «Виключення – сегрегація – інтеграція – інклюзія» [10, с. 190]. Показово, що в межах сучасної гуманітаристики популярності набуває уведений О. Осмоловською термін «інклюзивна література», до якої належать зразки словесної творчості, «орієнтовані на формування позитивного сприйняття інвалідності та особистої різноманітності» [4]. Утім, ми трактуємо це поняття ємніше,

як художні тексти, що репрезентують різноманіття людського досвіду, зокрема особистісну інакшість (за ознаками етнічної належності, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, фізичних можливостей, психологічного стану, соціально-економічного становища, культурного походження тощо), сприяючи розумінню, емпатії та прийняттю в суспільстві [10, с. 190]. У такому разі принциповим постає врахування «статусу» Іншого, зокрема через оптику Ю. Крістевої, яка вважає категорію інакшості прихованим аспектом ідентичності реципієнта [2, с. 22]; діалектики Себе й Іншого, ніж Сам П. Рікера, зокрема й намір «доброго життя разом з іншим і для іншого на основі справедливих установлень» [7, с. 206]; проблему онтологічного діалогу Я і Ти (Іншого) М. Бубера; концепції інакшості М. Фуко і його дискурсивні практики виключення маргіналів (божевільні, ув'язнені, вигнанці). Резонує з нашою методологією також висновок сучасної дослідниці Л. Мних щодо важливості діалогу на шляху до порозуміння з Іншим: «Через пізнання конкретної людини, а не узагальненого образу чи стереотипу, можна знайти шлях до порозуміння з чужим / іншим, а тим самим і шлях до самого себе» [13, с. 48]. Звісно, ми враховуємо концептуальні ідеї К. Карут про взаємозв'язки травми, культурної пам'яті й літературної репрезентації, артикульовані в розвідках «Травма: Дослідження пам'яті» (1995), «Непривласнений досвід: Травма, наратив і історія» (1996), «Почути травму: Розмови з провідними фахівцями з теорії та лікування катастрофічного досвіду» (2014). Крім того, важливою є праця М. Ротберга «Травматичний реалізм» (2000), де проаналізовано роль травматичного досвіду в літературних текстах, що проблематизують поняття інакшості та історичної пам'яті. Ш. Фелман здійснила дослідження впливу травматичних подій на сприйняття Іншого через літературні наративи в розвідках «Свідчення: Кризи свідчення в літературі, психоаналізі та історії» (1992), «Освіта і криза, або мінливості викладання» (1995), «Юридичне несвідоме: випробування та травми у ХХ столітті» (2002). Досвід російсько-української війни став основою реінтерпретації понять істини і правди, ідентичності, травми, мови й мовчання, пам'яті у книзі Я. Поліщука «Сім поглядів на війну» (2025). Так, міркуючи про терапевтичну функцію письма, автор залучає «свідчення війни» сучасних письменників – О. Михеда, А. Любки, Є. Кононенко, В. Рафєєнка, К. Бабкіної, оскільки, на його справедливую думку, «художня література здатна зафіксувати більше, ніж документальна, бо володіє силою узагальнення й типізації. При цьому вона не позбавлена вартості документа, наочного свідчення» [5, с. 8].

**Метою нашого дослідження** є аналіз новели «Чудовий день для рибки-бананки» американського класика з військовим досвідом Девіда Джерома Селінджера з огляду на її потенціал як показового зразка зарубіжної літератури, здатного оприявнювати та формувати цінності інклюзивного суспільства в умовах війни (з урахуванням рецептивних реакцій здобувачів освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича).

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Становлення інклюзивного мислення є пролонгованим у часі процесом, що залежить не лише від інституційних і матеріальних чинників, але й значною мірою від ментальних установок, що визначається не тільки усвідомленням власної ідентичності, а й спроможністю (с)прийняття Іншого. Утім, подекуди відбуваються історичні події, що стають каталізатором різних змін суспільної свідомості, спричиняючи форсування чи, навпаки, сповільнення процесу колективного прийняття інакшості. Доказом цього виступають уже завершені військові конфлікти, що стали вже фрагментами світової історії. Вони послідовно змінили епістему свого часу, деконструюючи усталені стереотипні матриці Свого і Чужого, Себе й Іншого. Сьогодні ми маємо можливість спостерігати аналогічні імагологічні явища, що засвідчуються в літературних текстах.

Література зарубіжних країн, як простір інакшостей, містить наративи, що фокусують рецептивну увагу читача на питаннях інклюзивної чутливості. Із цією метою в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича запроваджено вибірковий освітній компонент «Інклюзивна література в освітньому процесі» для здобувачів спеціальності А1 «Середня освіта (Українська мова та література)» та А1 «Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна література)», опитування яких стало основою нашої розвідки.

Для моніторингу рецептивних реакцій студентів було використано новелу класика американської літератури Джерома Селінджера «Чудовий день для рибки-бананки», що відкриває збірку «Дев'ять оповідань» (1953). Письменник був одним із комбатантів Другої світової

війни, а посттравматичний досвід цих подій став ідейним осердям його малої прози, зокрема тексту «Чудовий день для рибки-бананки», який приніс авторові загальне визнання читацької публіки. Проте досі інклюзивний потенціал цього твору в перспективі прийняття постаті травмованого Іншого не був досліджений. У межах розробленого нами курсу, у третьому модулі, студентам запропоновано прочитати означену новелу. Було проведено два опитування (35 здобувачів): перше здійснено, коли здобувачі записалися на цей курс, а друге – після прочитання новели «Чудовий день для рибки-бананки». Вхідне опитування продемонструвало, що тематика інклюзивності асоціюється в респондентів передусім з особами з інвалідністю та їхніми потребами, хоча 38,9 % опитаних відчували себе коли-небудь інакшими, чужими, неприйнятими в певному колективі (через стать, вік, національність, релігію, інвалідність чи інші фактори). Показовим є також те, що 44,4 % опитаних студентів не вважають сучасне українське суспільство інклюзивним. Разом із тим 88,9 % осіб переконані, що інклюзивну культуру можна формувати, використовуючи мистецтво як дієвий інструмент.

Звісно, у процесі опанування навчальної дисципліни горизонти сприйняття здобувачів освіти стосовно параметрів інклюзивного суспільства чимраз розширювалися, а після освоєння теоретико-методологічної бази література для них все більше поставала простором співжиття різноманітностей. Оскільки літературу ми інтерпретуємо як фікційну модель реального життя, перед другим опитуванням здобувачі освіти ознайомилися з новелою «Чудовий день для рибки-бананки», а в усному обговоренні було зосереджено їхню увагу на наративних рівнях інклюзивності, які потенційно містить цей зразок малої прози Селінджера: толерантності, прийнятті, діалозі, прийнятті інакшості осіб із посттравматичним стресовим розладом, адаптації військового в суспільстві мирного часу.

Зазначимо, що композиційно й концептуально новелу структуровано на три епізоди, кожен із яких ґрунтується на діалогічному наративі персонажів, транслуючи окремий вектор інклюзивності. У першому фрагменті Мюріел, дружина військового Сеймура, розмовляє зі своєю матір'ю по телефону. Їхня бесіда демонструє процес сегрегації родичів від чоловіка, що повернувся з фронту. Це оприявнюється передусім у специфіці конструювання реплік матері, адресованих Мюріел: «– Я мало не вмерла від хвилювання за тебе. Чому ти не телефонувала? З тобою все гаразд? (...) З тобою все добре, Мюріел?» [8, с. 6]. Батьки хвилюються за безпеку дівчини, яка перебуває разом із травмованим чоловіком, якому вони, очевидно, не довіряють, зважаючи на його попередні вчинки, хоча читачеві вони не повідомляються, залишаючись так званими місцями невизначеності: «– Хто кермував? / – Він, – відповіла дівчина, – й не хвилюйся. Він дуже добре кермував. Усю дорогу їхав менше п'ятдесяти. Я була вражена. / – Як то він кермував?! Мюріел, ти дала мені слово...» [8, с. 7]. Мюріел намагається запевнити матір в адекватній поведінці Сеймура, але їхній діалог постійно переривається іншими темами, мовчанням чи замовчуванням тих фактів, що видавалися їм незручними, неприємними або ганебними. Тому цей діалог насичений численними апосіопезами (обривами): «– Чому ти мені не телефонувала? Я хвилювалася до... / – Мамусю, любя, не кричи на мене, я пречудово тебе чую, – відповіла дівчина. / – Вчора увечері я дзвонила тобі двічі. Вперше відразу потому як... / – Я сказала батькові, що ти, мабуть, зателефонуєш учора. Але ти не дзвонила, він мав...» [8, с. 7].

Мати боїться Сеймора, очікує від нього неконтрольованих вчинків, але читачеві на попередні інциденти лише натякають: «– Щойно він утне чи скаже щось божевільне, – ти знаєш, що я маю на увазі, – враз телефонуй мені. Чуєш?» [8, с. 13]. Сім'я Мюріел зверталася до профільних лікарів, розповідаючи про ситуацію із Семуром. Найбільше їх лякає те, що вчинки чоловіка можуть стати зовсім неконтрольованими і «пришелепуватими»: «– Батько говорив з паном Сиветськи. / – Невже? – спитала дівчина. / – Розповів йому про все. Принаймні, сказав, що розповів. Ти ж знаєш батька. Про дерева. Про той випадок з вікном. Про всі ті жахливі речі, яких він наговорив бабусі щодо того, що вона збиралася відійти. Про те, що він зробив з тими чудовими світлинами з Бермуд, про все. / – Ну то й що? / – А те. По-перше, він сказав: те, що в армії виписали його із лікарні – це справжній злочин» [8, с. 9].

Унаслідок фронтового досвіду Сеймур став носієм психологічної травми, а отже, соціально маргіналізованим. Утім, якщо батьки відмежовуються від Сеймура, їх відверто лякає його поведінка, то Мюріел з любов'ю та розумінням ставиться до чоловіка, що ще більше жахає матір: «Мюріел, це не смішно. Взагалі нічого смішного, це жах. Насправді, це сумно. Коли я

думаю про те, як...» [8, с. 8]. Мюріел, попри пасивність і зовнішню байдужість, не підтримує риторичку стигматизації чоловіка, опирається тотальній підозрі матері. Її мовчання і знецінення тривожних інсинуацій стає проявом інклюзивної культури. Вона не боїться Сеймура, не розглядає його як загрозу. Саме в цьому аспекті діалог першого епізоду розкриває конфлікт двох типів світогляду: одна репрезентує суспільство, що не готове прийняти травмовану особистість без застережень, інший – обережно, але все ж зберігає вірність, довіру і спокій у ставленні до близького, попри колективну тривогу.

Матір, навіть уникаючи вживання імені Сеймура, непокоїться, чи знає він, як там проводити час, тобто чи вписується його поведінка в усталене поняття норми: «– А де він? / – На пляжі. / – На пляжі? Сам-один? Хіба він уміє поводитися на пляжі?» [8, с. 12]. Образ Сеймура транслюється крізь тривожну оптику матері, вона не запитує про його стан, не прагне почути його голос напряду, її інтерес вибудовується винятково навколо безпеки доньки. Мати боїться, що чоловік може травмувати якимось чином Мюріел, навіть узагальнюючи в розмові образ «божевільних жалюгідних дружин», які чекали своїх чоловіків з війни [8, с. 12].

В анкетуванні сучасні читачі відзначили в поведінці Сеймура ознаки ПТСР, як-от: емоційна нестабільність, замкнутість, уникання комунікації з дорослими, спілкування з дітьми, параноїдальні думки, соціальна ізоляція, труднощі з адаптацією до мирного життя, тривога і нервозність, відстороненість, дивні висловлювання та ін. На запитання «Чому, на Вашу думку, батьки Мюріел хвилювалися за її безпеку поряд із Сеймуром?» більшість респондентів відповіли, що Сеймур після війни поведився дивно, емоційно нестабільно, його дії були непередбачуваними. Батьки вважали його психічно хворим і небезпечним, зокрема, через перебування в психіатричному госпіталі. Згадувалося також, що мати Мюріел не довіряла рішенням лікарів про його виписку. Деякі студенти вказували на брак у батьків розуміння й емпатії до людей із психологічними травмами. 100 % опитаних реципієнтів відзначили, що суспільство, крім Мюріел і Сибіл, не приймало травмовану інакшість Сеймура. Аналогічно респонденти відзначили, що сімейне середовище Сеймура по-справжньому інклюзивним не було. Звернемо увагу на окремі розгорнуті відповіді: «Інклюзивне середовище передбачає прийняття і підтримку індивідуальних відмінностей, без осуду або маргіналізації. У випадку Сеймура, його сім'я не могла забезпечити йому таку підтримку, яку він потребував після пережитих травм і психічних труднощів»; «Сімейне середовище не було по-справжньому інклюзивним, оскільки ігнорувало, оскільки ігнорувало його психологічний біль та переживання. Його стан був приводом для страху та осуду, а не розуміння та підтримки. Вони лише говорили, як він може нашкодити їм, а не як вони йому можуть допомогти або полегшити адаптацію»; «Сімейне й соціальне середовище Сеймура не було інклюзивним. Воно не приймало його травмовану особистість, не створювало умов для підтримки, розуміння чи зцілення. Його інакшість залишилася самотньою – і це стало однією з причин трагедії».

Таким чином, перший епізод новели окреслює інституційну й емоційну ексклюзію військового з посттравматичним досвідом. Травмованого суб'єкта не лише не інкорпоровано в родинне середовище, а й маргіналізовано, зведено до об'єкта пильного спостереження й патологізації. У такому разі родина функціонує як репресивна структура: замість підтримки, співчуття чи діалогу герою нав'язують контроль, медичний нагляд і підозру.

Друга частина новели постає параболічною антитезою до попередньої, оскільки транслює атмосферу безумовного прийняття й емоційної довіри. Вона ґрунтується на діалозі Сеймура та дівчинки Сибіл, які між собою товаришують як «свої». Виходячи з тексту, вони неодноразово проводили час разом і добре ладнали: «Щось новеньке? Яку маємо програму?» [8, с. 15]. Інакшість чоловіка жодним чином не акцентується в цьому епізоді. Сеймур не виявляє жодної агресії, навпаки, навіть намагається виховувати Сибіл: «Я сидів і грав на піаніно. Тебе ніде не було видно. Тоді підійшла Шерон Ліпшуц і сіла поруч. Хіба ж міг я зіпхнути її? / – Міг. / – Ні-ні, я б такого не вчинив. Але знаєш, як я вчинив натомість? / – Як ? / – Я уявив, ніби то не вона, а ти» [8, с. 16]. У його поведінці майже не підкреслено девіацій, окрім плутанини з кольором купальника: «Який гарненький на тобі купальник. Якщо й є щось, що мені до вподоби, то це сині купальники. / Сибіл пильно подивилася на чоловіка, потім на своє випнуте вперед черевце. / – Він жовтий, – заперечила. – Жовтий. / – Невже? Ану, ходи ближче. / – Дівчинка ступила крок уперед. – Маєш рацію. О, я й йолоп» [8, с. 15].

Автор відразу натякає читачеві на «янгольську» сутність Сибіл, з якою колишній військовий почувається вільно: «Пані Карпентер саме намазувала плечі Сибіл олією від засмаги, розтираючи її по лопатках дівчинки, схожих на крильця» [8, с. 13]. Сибіл з радістю підхоплює гру, що ґрунтується на конфокальній історії про рибок-бананок, яку наратує Сеймур: «А ви уважненько дивіться, чи немає рибки-бананки. Це чудовий день для рибки-бананки. (...) У них дуже трагічна доля. (...) Вони запливають у печеру, де багато бананів. (...) Але щойно опинившись у печері, вони нажираються, наче свині. (...) Звісно, що так напхавшись, вони не в змозі виплисти з печери назовні. Не пролазять у двері. (...) Ну, мені дуже неприємно тобі про це казати, Сибіл, але вони помирають. (...) Бо у них починається бананова лихоманка» [8, с. 20]. Зрештою Сибіл навіть вдає, що бачила рибку-бананку, та ще й зі шістьма бананами в роті, тобто таку, що невдовзі помре [8, с. 20–21]. Проте це не лише гра, заснована на імпульсах фантазії Сеймура: образ рибок-бананок видається параболою до трагічного фіналу новели, символізацією смерті за З. Фройдом. Селінджер апелює до виразу *to go bananas*, що в перекладі з англійської означає «з'їхати з глузду, втратити самоконтроль, збожеволіти», вибудовуючи відповідно горизонт очікування компетентного сприймача.

Епізод новели із Сибіл, що транслює міжпоколінне порозуміння й емпатію, стає моментом психоемоційного спокою для героя, демонструючи інакшість не як загрозу, а ресурс для взаємного розуміння. Сеймур виявляє у цій розмові втрачений потенціал гуманності, що в дорослому світі знівельований патологізацією, підозрою та контролем. Отже, друга частина новели ілюструє інклюзивну чутливість до інакшості Сеймура. Утім, можливо, на щире, безумовне, сприйняття Іншого спроможна лише дитяча свідомість.

У розмові з К. Карут дослідник психологічних наслідків війн Р. Дж. Ліфтон висновок: «Екстремальна травма створює друге «я». (...) Але в деяких екстремальних варіантах залучення, як-от у випадках з травмою, відчуття власного «я» пізнає радикальні зміни. І утворюється травмоване «я». (...) А одужання від посттравматичних впливів або від протиріч, які переслідують тих, хто вижив, неможливо доти, доки травмоване «я» не буде реінтегроване. Це форма роздвоєння травмованої особистості» [1, с. 25]. Розв'язка новели Селінджера транслює неспроможність Іншого реінтегруватися в суспільство, яке його не розуміє. Бар'єром до такого включення виступає вразливість Сеймура, спричинена відсутністю психоемоційної підтримки, прийняття близьких і власного простору безпеки. Безглузда, на перший погляд, суперечка з незнайомкою в ліфті стала каталізатором подальших трагічних подій: «— Бачу, ви витріщаєтесь на мої ноги, — промовив чоловік, коли ліфт почав підніматися. — Перепрошую? — здивувалася жінка. — Я сказав, що зауважив, як ви витріщаєтесь на мої ноги. (...) Якщо вам хочеться витріщатися на мої ноги, скажіть про це, — вів далі чоловік. — Але, трясця, не робіть цього нишком. У мене цілком нормальні обидві ноги» [8, с. 21–22]. Посттравматичне мовчання виявилось нестерпним фактором його буття героя, який, пізнавши війну, не зміг адаптуватися до соціуму, не прагнув діалогу з ним, боявся, ігнорував присутність. Вважаємо, що самогубство Сеймура стає наслідком екзистенційної ізоляції, відчуття тотального нерозуміння у світі, що змінився після війни: попри все, суспільство не визнає права на травму, не надає простору для зцілення і не допускає Інакшого.

Опитані студенти відзначають неочевидний до прочитання новели для них висновок — справжні травми не завжди помітні. Сеймур, зраний війною ментально, живе в постійній напрузі, уникає людей, не відкривається навіть дружині. Здобувачі розуміють, що йому важко адаптуватися до мирного життя, він самотній і відчужений. Лише з дитиною Сеймур трохи розкривається. Респонденти акцентують: новела демонструє, що психологічні травми не менш болючі за фізичні.

Показово, що Сеймур цікавиться мистецтвом, яке, очевидно, має для нього терапевтичне значення. У тексті, по-перше, неодноразово згадується, що чоловік грає на піаніно, а по-друге, він не байдужий до літератури. Наприклад, важлива інтертекстуальна паралель вимальовується навіть у діалозі матері та Мюрієл, яку Сеймур, будучи на війні, просив прочитати його улюблену книгу: «Ти пригадаєш книжку, яку він прислав мені з Німеччини? Пам'ятаєш ті німецькі вірші? Де я їх поділа? Я сушу собі голо... / — Вони у тебе. (...). Він тільки спитав мене про цю книжку, коли ми під'їздили. Хотів дізнатися, чи я прочитала ті вірші. / (...) Він сказав, що ті вірші написав єдиний видатний поет цього століття» [8, с. 8]. Прикметно, що жінка не надала належної уваги проханням Сеймура, яке, напевно, стало би приводом для небанального

діалогу подружжя. Імовірно, йдеться про поезію Райнера Марії Рільке (1875–1926), яку особливо цінував Селінджер.

Рецептивне анкетування підтверджує компенсаторний вплив мистецтва: 100 % наших респондентів переконані, що читання цієї новели сприяє розвитку емпатії до людей із ментальними розладами. Більшість опитаних (90 %) відзначають, що літературний текст, зокрема новела Селінджера, може катарсично впливати на читача. Прикметно, що реципієнти у відповідях відзначають терапевтичний потенціал новели «Чудовий день для рибки-бананки» в наш час. Наведемо окремі коментарі як приклади: «Мені вона допомогла зрозуміти, що в людей є емоційні стани, якісь певні переживання, та після читання починаю якимось задумуватись, що важливо підтримувати людей, а не ігнорувати, а тим більше засуджувати»; «Її терапевтична сила полягає в емоційному співпереживанні, розпізнаванні власного досвіду в переживаннях героя, а також у зміні ставлення до ментального здоров'я»; «У цій новелі це проявляється через показ психологічної вразливості героя, що дозволяє краще зрозуміти ПТСР і прийняти його»; «Так, тому, що змушує задуматися про проблеми війни, травми, самотності, що стимулює пошук шляхів підтримки».

Студентські відповіді засвідчують, що новела виводить на поверхню проблематику невидимості психологічної травми війни. Сеймур – ветеран, чия поведінка свідчить про глибокий посттравматичний розлад: емоційна ізоляція, напруженість, труднощі з комунікацією, неприйняття світу дорослих. Його адаптація до повоєнного життя ускладнена, а контакт можливий лише з дітьми – єдиним щирим і недеформованим соціумом. Автор відмовляється від прямого зображення травми, натомість фокусує увагу на контурах її психологічних проявів, створюючи образ «внутрішньої війни», що триває після фізичної і зрештою знищує людину.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Колективна екзистенційна криза, спровокована війною, радикально змінює попередню епістемологічну матрицю, реанімує давні травми й породжує нові. У цьому контексті сьогодні, у часи повномасштабної інвазії, особливої актуальності набуває проблема інклюзивної чутливості українського суспільства. Як засвідчило дослідження, сприяти її розвитку можуть не лише освітні та просвітницькі ініціативи, але й твори мистецтва. Літературні наративи не просто репрезентують цінності інклюзивності – вони функціонують як хронотопи співіснування інакшостей, пропонуючи читацькій свідомості конкретні ситуативні моделі життя у травматичних обставинах.

Проаналізована новела Дж. Д. Селінджера «Чудовий день для рибки-бананки» демонструє, що література здатна посилювати увагу до Іншого, уособленого в образі Сеймура – ветерана з ПТСР. Його постать маргіналізовано родиною – патологізовано й позбавлено права на інтеграцію. Епізоди новели відображають різні типи свідомості поствоєнного часу, що транслюється передусім у ставленні до Іншого: страх і сегрегація, пасивна толерантність і прийняття, інклюзія, емпатійна комунікація та неможливість адаптації. Селінджер фокусує рецептивну увагу читача на психологічних контурах травми, відтворюючи деструктивний стан «внутрішньої війни», що триває після фізичної і зрештою спустошує людину. Результати опитування показали, що маргіналізація, стигматизація та відсутність діалогу заважають зціленню. Довіра й прийняття недостатні без відкритого, рефлексивного обговорення. Інклюзивний потенціал твору полягає також у відсутності остаточних суджень, наратор лише фіксує напругу нерозуміння й неприйняття, що є ключовою ознакою епістемної травми часу.

В умовах війни, що спричинює колективну травму, варто використовувати всі дієві ресурси для формування інклюзивного суспільства, зокрема мистецтво слова. Сьогодні в Україні постає новий літературний дискурс війни, імпліцитований у досвід сучасного читача, з потужним катарсичним потенціалом. Дослідження поетики мілітарного письма нашого часу стане наступним етапом нашої роботи.

#### Література:

1. Карут К. Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічних досвідів. Електронна книга. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. 496 с.
2. Кристева Ю. Самі собі чужі. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 263 с.
3. Маланий Н. Дизабіліті в британському літературному просторі початку XIX століття. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 5. С. 86–90. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-15>.

4. Осмоловська О. А. Інклюзивна література в сучасному європейському книговидаванні. Київ : «Видавничий центр «12», 2021. 184 с.
5. Поліщук Я. Сім поглядів на війну. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2025. 240 с.
6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
7. Рікер П. Сам як інший. Київ : Дух і літера, 2002. 458 с.
8. Селінджер Дж. Дев'ять оповідань. Харків : Фоліо, 2012. 223 с.
9. Тичініна А. Терапевтична функція художнього образу: поетика біблійних образів Сергія Жадана. *Питання літературознавства*. 2024. Вип. 110. С. 36–61. <http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.036>.
10. Тичініна А. Інклюзивна література в освітньому процесі. Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 181–201.
11. Lawrie G. et al. Moving towards inclusive learning and teaching: A synthesis of recent literature. *Teaching and Learning Inquiry*. 2017. Vol. 5, № 1. P. 9–21. <https://doi.org/10.20343/teachlearningqu.5.1.3>.
12. Lutfiyya Z.M., Bartlett N.A. Inclusive Societies. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. 2020. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.1022>.
13. Mnich L. Концепт «чужий» у сучасній польській літературі на матеріалі збірки оповідань «Небайдужі». *Bohater utworu literackiego jako InNy w literaturze europejskiej po 1989 roku*. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 2023. P. 39–49.

#### References:

1. Karut, K. (2022). *Pochuty travmu. Rozmowy z providnymy spetsialistamy z teorii ta likuvannia katastrofichnykh dosvidiv [Hearing Trauma. Conversations with Leading Specialists on the Theory and Treatment of Catastrophic Experiences]*. E-book. Kyiv: Dukh i Litera. 496 p. [in Ukrainian].
2. Krysteva, Yu. (2004). *Sami sobi chuzhi [Strangers to Ourselves]*. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy". 263 p. [in Ukrainian].
3. Malanii, N. (2019). Dyزابility v brytanskomu literaturnomu prostori pochatku XIX stolittia [Disability in the British Literary Space of the Early 19th Century]. *Lviv Philological Journal*, 5, 86–90. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-15> [in Ukrainian].
4. Osmolovska, O.A. (2021). *Inklyuzyvna literatura v suchasnomu yevropeiskomu knyhovydanni [Inclusive Literature in Modern European Publishing]*. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "12". 184 p. [in Ukrainian].
5. Polishchuk, Ya. (2025). *Sim pohliadiv na viinu [Seven Views on War]*. Kyiv: Dukh i Litera. 240 p. [in Ukrainian].
6. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (accessed: 25.07.2025) [in Ukrainian].
7. Riker, P. (2002). *Sam yak inshyi [Oneself as Another]*. Kyiv: Dukh i Litera. 458 p. [in Ukrainian].
8. Salinger, J.D. (2012). *Deviat opovidann [Nine Stories]*. Kharkiv: Folio. 223 p. [in Ukrainian].
9. Tychinina, A. (2024). Terapevtychna funktsiia khudozhnogo obrazu: poetyka bibliinykh obraziv Serhiia Zhadana [The Therapeutic Function of the Literary Image: Poetics of Biblical Images in Serhii Zhadan's Works]. *Pitannia literaturoznava, 110*, 36–61. <http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.036> [in Ukrainian].
10. Tychinina, A. (2025). Inklyuzyvna literatura v osvitnomu protsesi [Inclusive Literature in the Educational Process]. In *Metodyka vykladannia zarubizhnoi literatury v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: navch. posib*. Chernivtsi: Yurii Fedkovych Chernivtsi National University. P. 181–201 [in Ukrainian].
11. Lawrie, G. et al. (2017). Moving towards inclusive learning and teaching: A synthesis of recent literature. *Teaching and Learning Inquiry*, 5 (1), 9–21. <https://doi.org/10.20343/teachlearningqu.5.1.3>.
12. Lutfiyya, Z.M. & Bartlett, N.A. (2020). Inclusive Societies. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.1022>.
13. Mnich, L. (2023). Kontsept "chuzhyi" u suchasnii polskii literaturi na materialy zbirky opovidan "Nebaiduzhi" [The Concept of the "Stranger" in Contemporary Polish Literature Based on the Short Story Collection "The Concerned"]. In *Bohater utworu literackiego jako InNy w literaturze europejskiej po 1989 roku Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*. P. 39–49 [in Ukrainian].

Отримано: 31.07.2025

Рекомендовано: 02.09.2025

Опубліковано: 20.10.2025